

Lilled ja linnalahingud

Tallinnasse Asula tänava kurikuulsatesse teeaukudesse tekkisid tänavu aprilli lõpus silmailu pakkuvad lilleistikud. Inglise keeles tuntakse sellist omaalgatuslikku linnakaunistamist väljendi all *pothole gardening*.

Tänavaaugu-aiandus sai laiemalt tuntuks Shannon Spanhake algatatud projekti kaudu, mille käigus tema ja hulk kohalikke vabatahtlikke istutas 2005-2006 aastatel Mehhiko Tijuana linna auklikesse teekatetesse kümneid ja kümneid lilleklumpe. Aktsioonile eelnevalt olid Tijuana linnavalitsuse poliitikud jaganud lubadusi muuta linnakeskkond rohelisemaks ning tagada ka linnaelanikele rohkem võimalusi aiandusega tegelemiseks. Kuna linnavalitsus oma lubadusi täitma ei asunud, võttis kohalik kogukond asja ise ette. Tulemus oli igati kaunis – seda enam, et istutatavad lilled olid valitud võimalikult eredavärvilised, et autojuhtidel oleks kergem neid märgata ning auku/lilleklumpi sõitmist vältida. Reportaažid ja ilus-iroonilised pildid Tijuana tänavatest levisid blogide kaudu ja uudis jõudis suurematesse väljaannetesse üle maailma.

Umbes samast ajast on teateid tänavaaukude täisistutamisest ka mujalt maailmast – inglane Pete Dungey soovis nii juhtida tähelepanu Briti maanteeke kehvale korrashoiule, USAs San Franciscos aga soovisid kohalikud kunstitudengid maantee-aianduse abil tõstetada diskussiooni linnakeskkonna liigse auto-kesksuse teemadel.

Niisiis võivad konkreetsed ajendid olla erinevad, kuid ühendavaks on, et sellise linnaaianduse kaudu juhib kohalik linnakogukond tähelepanu ametliku linnaplaneeringu ja keskkonnanahoolduse tegematajätmistele. Tänavaaugu-aiandus ise aga on üks gerilja-aianduse alaliike.

Gerilja-aiandus (*guerilla gardening*) on suurlinnades populaarne pro-aktivismi võte. Üldjoontes tähendab see taimede loata istutamist avalikule või ka unarusse jäetud eraterriitoriumile – lisaks maanteakudele sobivad maaviljeluseks ka majakatused, postkastid, räämas ehitusplatsid ja parkimisalad, taimi võib istutada ka otse autokatustele või siis võib lillepoti riputada laternaposti külge. Seda, et ka potipõllundus ja kiviktaimla võib kätkeada endas radikaalset poliitilist sõnumit, hakati teadvustama 80te alguses ja tõenäoliselt NYs, sellest ajast pärineb ka termin gerilja-aiandus (terminit kasutati algul küll üsna erinevate asjade tähistamiseks, näiteks väikeaiapidamise kohta üldse), esimestena hakkasid teadvustatult poliitilise illegaalse taimeistutamisega tegelema anarhistlikud ja keskkonnakaitse-organisatsioonid. Enamasti on tegemist keskkonna diskreetse kaunistamisega, kuid alates 1990ndate teisest poolest on teada massiivseid aktsioone, kus sajad või koguni tuhanded inimesed tungivad öösel näiteks mõnele ettevõttele kuuluvale tühermaale ning muudavad selle hommikuks lille- ja aedviljaistanduseks. Sellised aktsioonid on juba selgelt

poliitilise iseloomuga, asjaosaliste sooviks on juhtida tähelepanu linnamaa väärkasutamisele ja linnakeskkonna allakäigule.

Kõige laiahaardelisemalt ja pragmaatilisemalt on geriljaaianuduse ideed rakendanud Brasiilia kardetud MST-liikumine (Maata Tööliste Liikumine). MST on omaalgatuslikult üles harinud ja vija kandma pannud suuri riigile või eraomanikele kuuluvaid maatükke. Õigustuse oma tegevusele saab MST muuseas Brasiilia põhiseadusest, kus on sätestatud nõue, et maaomanikud peavad oma maad adekvaatselt kasutama, tegema seda heaperemehelikult ning pidama sealjuures silmas ka ümberkaudse sootsiumi huve. Kui maaomanik ei suuda täita põhiseaduses ettenähtud kohustusi, siis tuleb MST ja rakendab ise põhisedaust kogu tema õigluses ja ranguses. Põhiseaduse tõlgendamise üle võib muidugi vaielda, kuid kuna MST kujutab endast arvestatavat füüsilist jõudu ning töölisorganisatsiooni seostatakse muuhulgas ka mitmete vägivaldsete aktsioonidega, ei jää paljudel jõukatel maaomanikel muud üle, kui lasta kohalikel talupoegadel oma golfväljak üles harida ja maisi täis külvata.

Heaoluühiskonna linna-gerilja-ainadus on enamasti rahumeelsem ja meelelahutuslikuma iseloomuga. Nii tegutseb Euroopa ja USA suurlinnades hulgaliselt gerilja-aednike, kes on küll teadlikud oma tegevuse poliitilisest tähenduslikkusest, kuid keda näib huvitavat eelkõige tegevuse aianduslik külg. Londonlane Richar Reynolds'i põhjalik ja praktilisi näpunäiteid jagav aiandusaktsiooni-blogi (<http://www.guerrillagardening.org/>) on saanud paljudele uutele linnaaednikele inspiratsiooniallikaks ning Reynoldsist endast on kujunenud üks autoriteetsemaid linnaaednikke ning populaarsete geriljaaianudusalaste käsiraamatute autor. Asjalikke näpunäiteid gerilja-aednikele leiab ka teistest blogidest – näiteks Los Angeleses elav Caroline Kim soovitab naisterahvastel kanda stilettosid, sest nendega on hea lilleseemnete jaoks teepeenrasse auke uuristada. Üks Richard Reynolds'i ja mõttekaaslaste põhimõtteid on, et ka geriljaaednik peab suhtuma istutatud taimedesse hoolivalt – mitte jätma neid saatuse hoolde, vaid regulaarselt thooldama ning kindlasti mitte viljelema aiandust keskkonnas, kus taimed on ohustatud. Samas kui poliitilisema või kunstilisema taotlusega gerilja-aianduse (siia hulka kuulub kindlasti ka ülalräägitud maanteeaugu-aiandus) seisukohalt on enamasti oluline eelkõige aktsiooni efektsus ja sellega kaasnev diskussioon linnakeskkonna teemadel, mitte aga konkreetse aktsiooni botaaniline jätkusuutlikkus.

Lõpeks võiks näitena gerilja-aianduse poliitilisest jõust mainida ka mõneti kurioosset sündmust 2006 aastal kurikuulsas Guantanamo Bay vangilaagris. Nimelt avastati siis, et kinnipeetavad on salaja, kõigi piirangute kiuste, vanglatoidu seest taimeseemneid kogudes ning lusikate ja plasttopsidega maad üles harides rajanud vangla territooriumile mitmeid pisikesi salajasi aialappe. Avastus, et ka terrorismis kahtlustatavad on inimesed, kellede üheks esmavajaduseks on kellegi või

millegi eest hoolitseda, tekitas vanglaametnikes nõutust ja maailma meedias laia vastukaja. Avalikkuse protestilaine surve viis süüdistusest vabastatud, kuid kodumaale saatmist ootavate vangide elutingimuste ülevaatamise ja parandamiseni.

Mis puudutab Eestit, siis kui tõlgendada gerilja-aiandust laiemalt, igasuguse omavolilise ja loata aiapidamisena, on tegemist siinmail juba ammuse ning laialt levinud praktikaga. Antud kontekstis saaks käsitleda nii nn daatšandust ja potipõllundust jms. ENSV aegne naturaalmajanduslikku alternatiivökonomikat. Silmapaistvaim näide on (praeguseks hävitatud) nn Soodevahe linnak Tallinna Lennujaama lähistel, mille puhul ei piisa enam mõistest gerilja-aiandus, vaid võib rääkida koguni gerilja-linnaplaneerimisest. Kaasaegse kodumaise gerilja-aianduse eelkäijate hulgast tuleks kindlasti nimetada ka biosemiootik Kalevi Kulli tegevust 1980ndate alguses, kui ta istutas Tartu linnas erinevatele haljasaladele kokku mitusada männitaime (milledest praeguseks on asjaosalise enda sõnul neist kasvama jäänud paarkümmend puud).

Gerilja-aiandust kui positiivset ja moodsa elustiili juurde kuuluvat kodanikualgatust hakati mõnevõrra laiemalt teadvustama nullindate lõpus. 2008 aastal viis MTÜ Linnalabor läbi seeria vastavateemalisi *workshope*, näidisaiad avati (tollase) Kunstiakadeemia peahooone ja kultuuritehases Polymer katusepindadel. Väikese bussiootepaviljoni-aianduse aktsiooniga astus samal aastal üles ka Eesti Ekspressi ajakirjanik Madis Jürgen.

Hiljutine Asula tänava gerilja-aiandus väärrib eelneva taustal kindlasti esiletõstmist kui senistest vast kõige kriitilisemat sõnumit kandev aktsioon.

*

Kokkuvõttes on kaasaegse gerilja-aianduse näol tegemist mitmekülgse nähtusega, mis siiski alati kannab endas ruumipoliitlist kriitikat. Võitlus, milles gerilja-aednikud rohkem või vähem teadvustatult osalevad, on võitlus avaliku ruumi pärast. Olukorras, kus suur osa nn avalikust ruumist on juriidilises mõttes tegelikult eraomand ning kus linnaplaneerijad tihti ei oska või ei soovi arvestada avalikku ruumi igapäevaselt kasutava kogukonna huvidega, võib gerilja-aianduse pehme lillelapsetaktika osutada üheks vähesteks kogukonnale kättesaadavaks jäänud võitlusvahendiks. Kui avaliku ruumi haldajad ja omanikud ei saa kogukonna silmis oma ülesandega hakkama, siis saab kogukond "kaotatud" territooriume sümbolise tagasi võita, neid ühiskondlik-kasuliku töö kaudu ümbermargistades. Ehk siis, olgu linnaplaneeringus kirjas, mis tahes, inimlikust seisukohast kuulub linnaruum ikkagi neile, kes selle eest ka hoolitseda suudavad.